

használatának hiánya (385., 415., 421. o.). Előfordul elírás egy német jelentésnél is: Luftwaffe Aufklärungsabteilung helyett Aufklärungsabteilung a helyes (494. o.).

Összegzésként megállapítható, hogy a könyv maradéktalanul betölti célját: átfogó képet ad a hadosztály kialakulásáról, történetéről és harcairól, megtűzdelve a benne szolgálók élményeivel és történeteivel. Eléggé tág perspektívába helyezi a hadosztály történetét és a források megszámlálhatóságával eléri, hogy ne száraz

adathalmazokat mozgó, unalmas tanulmány kerekedjen ki a szerző tollából, hanem érdekes feldolgozás. Az angolszász eseményközpontú, ismeretterjesztő történeti irodalom újabb munkáját tarthatja a kezében, aki hajlandónak mutatkozik horribilis összeget kifizetni a két példány beszerzéséért. A jókora méretű és súlyú könyvek alapvetően nyugodt körülmények közötti olvasásra valók, szállításuk, tárolásuk meglehetősen körülményes.

Reszegi Zsolt

RÓZSÁS JÁNOS

GULAG LEXIKON

(K. n., Nagykanizsa, 2008. 536 o.)

Vajon tudunk-e mindent a GULAG-ról? S ha nem, akkor vajon megtudhatunk-e mindent róla? Ezek a kérdések (is) eszembe jutottak Rózsás János lexikonjának lapjait forgatva, mert nem kevés szépirodalmi feldolgozást, emlékiratot, dokumentumkötetet olvastam már a GULAG világról, mégis úgy érzem, bőven vannak még „titkok,” s talán soha ki nem deríthető adatok, melyeket e furcsa „szigetvilág” továbbra is elrejt előlünk.

Most a feledésre ítélt adatok hatalmas összegzését kaphatjuk Rózsás Jánostól, a szovjet fogságban – a GULAG táboraiban – összesen kilenc esztendő teltőlött s fordítóra, tolmácsa, íróvá vált egykori 18 évesen elítélte, aki valószínűleg válik mindezzé, ha nem kerül 1944. december 22-én szovjet hadifogságba, majd a 3. Ukrán Front katonai törvénytörésére, amely 10 esztendei javító-munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre és örökös száműzésre ítélte.

Rózsás János majdnem kitöltötte a büntetését, de a Sztálin 1953. március 5-ei halálát követő „enyhülésnek” köszönhetően visszatérhetett Magyarországra, s immár az „örökös száműzés” is csak az emlékeiben élt tovább.

Hazatérte után az első dolga volt, hogy a kilenc esztendő vele történt eseményeit, keserű tapasztalatait papírra vesse, megörökítse azokat az utókor számára. Nem volt, nem lehetett biztos abban, hogy sorai valaha is nyilvánosságot láthatnak majd. De végül annak is eljött

az ideje. Borbándi Gyula jóvoltából az 1980-as években a Németországi Szövetségi Köztársaságban nyomdafestéket láthatott a Keserű ifjúság, majd az Éltes reménység című könyve. Az un. „rendszerváltoztatást” követően pedig itthon is megjelentek írásai s az addig ismert kötetei sora bővült is.

Rózsás János irodalmi értékű dokumentumemlékezései – nem találtam jobb megjelölést a könyveire – mellett, a kutatók számára a legfontosabb, leghasznosabb a GULAG lexikon, immáron második, kiegészített, javított kiadása. (Az első kiadás 2000-ben jelent meg.) A szerző e vállalkozásában olyan kísérletre szánta el magát, amely máskor sok ember közös munkájának az eredménye lehet. Megpróbálta – és próbálja a kézirat lezárása óta is – összegyűjteni mindazon személyek nevét és életútjainak adatait, akik megjárták a szovjet GULAG világ táboraikat. Több mint négyezer név, megannyi emberi sors: ők szerepelnek a több, mint félszáz oldalas kötetben. Születési adataikkal, elítélésük idejével, helyével, az elítélő hatóság megnevezésével, a hivatkozott szovjet törvényi helyekkel, az elbocsájtás, a rehabilitáció idejével és ahol lehetséges, a halálhelyével, idejével. Utóbbi esetekben csak akkor, ha az elhunyt a légkörvilág valamely táborában fejezte be földi pályafutását. (Kár, mert az is nagyon hasznos lehetne a kutatók számára, ha megismerhetnénk a már szá-

badulásuk után elhalálozottak adatait is, mert nem hiszem, hogy lesz még valaki, aki Rózsás János után ilyen kitartó munkával nyomozza a GULAG magyarokat érintő történetét, múltját.)

Levelezések százakkal, szovjet – ma már orosz – és magyar hatóságokkal; szétküldött kérdőívek, beérkezett és csak remélt adatok: mindez egy személy, Rózsás János érdeme. A magyarság, a haza és az egykori bajtársak emlékezete iránti kötelességérzete 80. életévén túl sem hagyhatja vele abba a munkát. Örömmel fogad egy-egy kiegészítést, adatjavítást és mindent, ami teljesebbé teheti a MŰVET.

Nagybetűvel írt műnek nevezem, mert könyve valóban MŰ, olyan, amely megkerülhetetlen és lezárhatatlan. A kötetben azt írta, hogy a kéziratot 2008. augusztus 31-ével zárta le. Aki ismeri őt, az tudja, ez azt jelenti, hogy a kutatás tovább folytatódik. S ez igen fontos. Egykori tábornokok, törzstisztek, főtisztek – lettek legyen hivatásosok vagy tartalékosok, ténylegesek vagy nyugállományúak –, tiszthelyettesek, tisztések, honvédek, munkaszolgálatosok, leventék adatai bukkannak fel a könyv lapjain, melyekből sorsok és életutak részletei rakhatók össze. Megismerhető a vád, az ítélet; a 'miért' nem igazán. Csak feltételezhetjük, hogy pusztán azért, mert egy másik világban éltek, és harcoltak a Vörös Hadsereg ellen, amely távolról sem

mindenki számára jelentett „felszabadítót,” sokkal inkább megszállót és itélkezőt.

E Vörös Hadsereg, pontosabban annak különböző katonai bíróságai elítéltejei közé tartoztak mindazok, akik Rózsás János lexikonjának „szereplői:” katonák és civilek, férfiak és nők, öregek és fiatalok. Zömükben magyarok, de voltak közöttük svábok, délszlávok, zsidók, szlovákok, románok.

A korabeli Magyarország szinte valamilyen nemzetisége képviseltette magát az elítéltek között, akik közül sok-sok százan nem térhettek vissza hazájukba, mert nem éltek túl az éhezést, az embertelen munkakörülményeket, a betegségeket. Az ő emléküket is őrzi Rózsás János könyve, mely megkerülhetetlen kézikönyv mindazok számára, akik a XX. századi magyar történelem 1944–1948 közötti időszakának eseményeivel foglalkoznak és szeretnék közelebbről megismerni a kommunizmus működését. Mert a GULAG annak a rendszernek egyik „alapintézménye” volt, és nyelte el mindazokat fennállásának közel nyolc évtizede alatt, akik nem váltak híveivé a rendszernek, köztük honfitársainkat, felekezeti, politikai, nemzetiségi különbségre való tekintet nélkül, sokukat örökre.

Szakály Sándor

TANKA JÁNOS

HADIFOGSÁGOM SZÉKESFEHÉRVÁRTÓL OBOJANIG

(Bogárd és Vidéke Nyomda és Lapkiadó, Aba, 2008. 224 o.)

A második világháborús magyar (hadifoglysors) kutatói sosem mulasztják el az alkalmat, hogy hangsúlyozzák: a témát idehaza a rendszerváltozás előtt tudatosan elhallgatták.

A magyar 2. hadsereg doni katasztrófáját ábrázolva Nemeskürty István *Rekvium egy hadseregért* (1972) című könyve és Sára Sándor *Pergőtűz és Krónika* (mindkettő 1982) című filmalkotásai megtörték ugyan a csendet, de a fogság és hadifogság kérdését nem érintették. Ebben a témában Sára Sándor 1989-ben készült dokumentumfilmje, a *Csonka Bereg* nyitja meg a sort, amellyel egyébként kiemelt

alkotói díjat nyert a 21. Magyar Filmszemlén. Annyi azért '89 előtt is történt, hogy Rózsás Jánost, – aki kilenc évet töltött a GULAGon – a szovjet és magyar „elvtársak” egyaránt felkérték, írja meg *Szolzenszycin ellenművét*, az *AntiGULAGot*. Ennek azonban nyilvánvalóan nem a történelmi feltárás és emlékezet, hanem hatalmi propaganda volt a célja. A felkérésnek Rózsás nem tett eleget.

Az agyonhallgatás-agyonhallgattatás taktikája, úgy tűnik, bevált. Ellentétben az első világháborúsokkal, a második világháborút megjárt katonák már nem szórakoztatták hallgató-